

PEREKOD

Beebi

2012

Kas
sünnitada
KODUS
või
HAIGLAS?

*Paul-Johan
2 kuud* →

**Beebi-TV?
Titade
iPad?**

16 lk
arendavaid
harjutusi

Merle Liivak:

Teeme ise
liivakasti

**“Toetagem
vastseid emasid!”**

NÄPUTOIT,

LASTE LEMMIK!

LISAKS: rahustav nutt, sünnimärgid,
unenipid, piimasegud, isapuhkus jpm

Beebi ekraaniga *silmitsi*

Teadlasi on hakanud üha enam huvitama, kas ja kuidas mõjutavad ekraanid ning imikutele ja väike-
lastele disainitud beebi-
videod laste vaimset
arengut ja õppimist.

Eesti väikelaste kohta on üsna keeruline pakkuda, kui palju aega nad iga päev telekiirguses veedavad. Mujal maailmas tehtud uurimused toovad aga välja, et alla kaheaastased lapsed veedavad televiisori selsis keskmiselt 80 minutit ning 2–3aastased 127 minutit, seejuures jälgivad nad vaid neid saateid, mis vanemad on neile spetsiaalselt valinud. Televiisor kui tegevuste taust tuleb nendele arvudele veel juurde liita.

Kõige levinum arvamus on, et kahe esimese eluaasta vältel võiks televiisor lapse elust pigem puududa.

Tekst: KRISTI VINTER,
Tallinna Pedagoogilise Seminari
meediakasvatuse õppejõud
Foto: LIIS TREIMANN, CORBIS

Nimetatud seisukohaga tulid 1999. aastal välja Ameerika lastearstid, kes tundsid muret eelkõige selle pärast, et televiisori vaatamine kipub asendama lapsele palju kasulikumaid ja arendavaid tegevusi, muu hulgas ka lapse ja vanema omavahelisi kontakte ja suhtlemist. Etteruttavalt võib öelda, et uusimad uurimused kipuvad seda seisukohta endiselt toetama. Käesoleva artikli andmed pärinevad aastail 2008–2011 avaldatud uusimatest teadusuuringutest.

Ehkki beebiteleviisiooni ja DVDsid reklaamitakse sageli välja kui hari-dusliku sisuga ning lapse aju arengule kasulikke vahendeid, mis võimaldavad õpetada juba imikutele ja väikelastele tähti ja numbreid, on beebivideote tegelik mõju uurijate sõnul siiani üsna ebaselge ning pigem hoiatav kui sooviv. Ikka on üsna vähe tõendeid selle kohta, et lapsed vanuses 2,5–3 aastat televiisoriga midagi õpivad ja seal nähtut mõistavad. Esimesed kolm eluaastat on lapse arengus aga kriitilise tähtsusega ning nende jätmise juhuse ja moevoolude hooleks ei oleks mitte mingil juhul õige.

Beebivideod ja beebiteleviisioon

Ameerikas on beebivideod (*Baby Einstein*, *Brainy Baby*, *Baby Mozart*, *Baby First TV* ja *Baby Genius*) ja beebiteleviisioon juba pikka aega ülipopulaarsed. Vanematele on suur surve, et last tuleb arendada ning on loomulik, et nad soovivad anda järeltulijale eluks võimalikult hea stardipositsiooni. Kölavate nimedega beebivideod ahvatlevad vanemaid neid agaralt kasutama, kuid siiani näitavad uurimused pigem seda, et videote kasutegur laste arendamisel on vähene ning ilma täiskasvanu osaluseta peaaegu olematu.

Beebivideod näevad enamasti välja sellised, et ekraanil näidatakse objekti ja nimetatakse seda. Eesmärgiks on, et laps õpiks sel moel uusi sõnu ja esemete nimetusi. Beebivideote sagedane probleem laste vaimse arengu eripäradest tulenevate asjaolude kõrval on aga see, et valitud objektid on enamasti mänguasjad ja näevad välja

nagu karikatuursed joonistused. Mida rohkem aga ekraanipilt erineb tegelikusest ja lapse senistest kogemustest, seda väiksem on võimalus, et laps sellest õpib.

Suurt osa imikutele suunatud ekraanimeediast iseloomustavad sagedased stseenide, tegelaste või objektide vahetused koos paljude auditiivsete (heliefektid, taustamuusika, pealerääkimised) ja visuaalselt silmapaistvate tunnustega (värvid, pildid loomadest ja esemetest) ning suhteliselt lihtne või tuttav taust (valge taust, kodune tuba). Samuti objektid või tegevused, mis on temaatiliselt või tüübilt seotud (nt esemed majapidamises, loomad jms) koos vahese või täielikult puuduva jutustusega.

Alla 18kuused lapsed ei saa ekraanilt nähtust samamoodi aru nagu vanemad lapsed või täiskasvanud, seetõttu ei suuda nad sealt ka piisavalt õppida. Eelkõige ei pruugi nad tähelepänu pöörata dialoogile ega oska siduda

Esemest täieliku pildi saamiseks ei piisa selle visuaalsest kujutisest ja häälest. Ekraanipilt annab aga infot ainult eseme kuju ja hääle, mitte suuruse, raskuse, tekstuuri, lõhna, maitse jms kohta. Seega tekitab ekraan asjadest üsna ühekülgse pildi ega paku lapsele piisavalt ainet ja paindlikkust mõtlemiseks, sest mõtlemise aluseks olevad mõisted kujunevad välja poolikult, toetudes vaid mõnele üksikule, ekraani kaudu hoomatavale omadusele.

Kogemused on vajalikud ka selleks, et õppida ise tegutsema. Esemetega tegutsedes õpivad lapsed selgeks selle, kuidas lahendada lihtsamaid probleeme ja kasutada esemeid ümbritsevaga toimetulekuks. Ekraani kaudu selliseid toimetulekuoskusi õppida ei saa.

Ekraan ise on asi

Ekraan ühes seal näidatavate videotega on ka sümbolistlik. Ekraan ise on üks last ümbritsevatest asjadest ja ühtlasi ka informatsiooni vahendaja. Suur

Täiskasvanutele mõeldud ekraanisisu ei arenda lapsi mitte mingil moel.

järjestikuseid monteeritud kaadreid.

Lapse igapäevakogemused tavapärasel füüsilises keskkonnas toimuvad loomulikus situatsioonis, päris ellu kuuluvate asjadega ja reaalses olukorras. Populaarsed beebivideod näitavad aga sageli stseene, mis eiravad reaalsuses toimivaid füüsilise arengu näiteks kujutatakse beebivideotes objekte sageli hõljumas või lendamas, mida need päris elus teha ei saaks. Seega on juba ainuüksi tegelikkusest jutustav pilt vildakas.

Laps õpib suheldes

Imikud ja väikelapsed õpivad ümbritseva kohta uut kõige paremini siis, kui nad on oma meeltega vahetult asjadega kontaktis. Et midagi õppida, tuleb neil sündmuste kulgemist näha ja kogeda, esemetega tegutseda, liikuda, teiste inimestega koos olla ja suhelda. Laps kasutab õppides kõiki oma meeli.

hulk uurimusi näitavad, et imikud ja väikelapsed ei suuda sümbolistest aru saada ega neid kasutada. Näiteks ei saa nad aru piltide (fotod, maalid, joonistused) sümbolilisest olemusest ega mõista olulisi erinevusi pildi ja selle tähenduse vahel. Pilt on eseme sümbolistlik kujutis, mitte asi ise. Näiteks üheksakuused ja nooremad püüavad pildidel ja ka ekraanidel kujutatud objekte tundma õppida samamoodi oma kätega, neid katsudes, hõõrudes, patsutades ja püüdes neid isegi maast üles tõsta, ehkki tegu on vaid eseme kujutisega paberil või ekraanil.

Teise eluaasta keskpaigaks hakkavad lapsed piltidest ümbritsetud keskkonnas mõistma nende põhilist olemust ning seda, kuidas pildid erinevad päris asjadest ning kuidas inimesed pilte kasutavad. Väikelapsed ei saa niisiis aru, et kujutis ekraanil, isegi siis, kui see on päris asjaga väga sarnane, ei

Mari-Liis Haviko, neljakuuse Lorette Helene ja kaheaastase Maria Elizabethi ema:

„Olen seisukohal, et mida hiljem laps televiisoriga tutvust teeb, seda parem. See on silmadele kahjulik, peale selle on vilkuv ja kiiresti vahetuv ekraanipilt beebi ajule liiga suureks koormuseks ja pärsib tema loomulikku arengut.

Minu vanem tütar nägi televiisorit esimest korda umbes aastasel, kui olin avastanud sellise huvitava kanali nagu Baby-TV. Loomulikult oli ta sellest äärmiselt vaimustunud ega saanud silmi ekraanilt ära. Siiski ei hakanud ma talle seda kanalit tellima, sest meie suurimateks lemmikuteks on hoopis raamatud. Kui aga üldse midagi alla kaheaastasele näidata, siis võiks see minu meelest olla Baby-TV, kus ei ole vägivalda, räägitakse aeglaselt ja rahulikult ning kogu tegevus on tunduvalt sujuvam kui teistes multifilmides.

Multifilme hakkasin vanemale tütrele näitama mõni kuu pärast tema kaheaastaseks saamist. Tegin seda olukordades, kus oli vaja, et ta paigal püsiks, näiteks kui tal oli vaja kõha ravimiseks auru hingata, minul aga tuli beebit sööta. Siis oli see ideaalne abivahend. Vahel kasutan seda võimalust ka siis, kui viin beebit rõdule magama vms. Valin hoolikalt filme, mida talle näitan, et seal poleks vägivalda ja oleks eakohane. Meie lemmikuteks on Lotte ja lammast Shaun.

Kui nüüd beebi kõrvalt televiisorit vaatan, siis on kohe näha, kuidas ekraan on nagu magnet, millele lapse silmad pidama jäävad. Sätin lapse alati sellisesse asendisse, kus ta ei oleks näoga ekraani poole, kuid heli ja pilt on nii ahvatlevad, et juba oskab ta oma keha vastavalt vajadusele väänata, et siiski televiisorit näha. Seetõttu on minust saanud suur kordus-TV fänn, sest hea ja rahulik on oma meelepärased saated ära vaadata sel ajal, kui lapsed magavad. Päeval on aga meie peres televiisor kogu aeg kinni.

Arvutimängudega pole me veel tutvust teinud. Kuhu sellega kiiret on? Tegelikult olen neid juba valmis ostnud küll, kuid need ootavad siiani kapis, võib-olla 3. või 4. sünnipäevaks, eks näis. Kindel on see, et kui nendega juba alustada, siis on sõltuvus kerge tekkima ning laps ei taha enam aru saada, miks emme võib arvutis olla, aga tema mitte.“

ole tõeline ega käegakatsutav.

19. elukuul sellised reaktsioonid video suhtes kaovad ning lapsed hakkavad ekraanil näidatavate objektide kätega uurimise asemel neile osundama ja neist rääkima. Laps on jõudnud videopiltide mõistmisel küpsemale tasemele. See omakorda näitab, et laps hakkab jõudma küpsuseni, kus ta võiks hakata ekraanilt midagi uut õppima. Läheb veel mitu aastat, enne kui ta hakkab selgelt mõistma piltide ja tegelikkuse vahelisi seoseid. Võib aga öelda, et enne koolieelsesse ikka

jõudmist ei saa lapsed televisiooni sümbolsest olemusest päris täpselt siiski aru.

Sõnad jäävad meelde

Ekraanimeedia mõjutab väikelaste keelelist arengut. Mõju olemus ja intensiivsus sõltuvad mitmest asjaolust. Esiteks toetab imikute ja väikelaste päris elu kogemustega sarnanev ekraanimeedia õppimist ja keelelist arengut paremini (nt lihtne lugu, tegevused ja esemed, mis lastele on päris elus tuttavad jms). Õppimiseks on vaja, et ajus oleks juba olemas mingisugune eelnev informatsioon, mille külge uus teadmine kinnitada. Neid olemasolevaid teadmisi ja kogemusi saab laps päris keskkonnast, mitte ekraanilt.

Teiseks aitavad imikut ja väikelast õppida ekraanil nähtavad kordused. Kolmandaks kiirendab ekraanilt keele õppimist täiskasvanu suunamine ja kommenteerimine täpselt samal moel, nagu päris elus aitab keele omandamisele kaasa suhtlemine.

Uute sõnade õppimisel on väikelapsed edukad siis, kui seda saab teha rohkem ühistes tegevustes täiskasvanuga ning vähem ekraani vahendusel. Näiteks alla 22kuuste väikelastega tehtud uurimus näitas, et lapsed ei suuda tuvastada päris elus eset, mida tähistav sõna õpiti teleprogrammi vahendusel. Kaheaastased ja vanemad lapsed suudavad televiisorist mingil määral sõnavara omandada, kuid paremini õpivad nad uusi sõnu siiski pigem elukogemustest kui sarnaste situatsioonidega videotest.

Lapse arusaam telemaailmast

Uurijad on täheldanud, et kaheaastasel saavad lapsed televisioonist aru nii, et telemaailm asub nende arvates justkui televiisori sees. Ühes katses 3–4aastastega näidati lastele ekraanil kausi popkorniga ning neilt küsiti, kas maisiterad kukuksid kausist välja, kui televiisor ümber keerata. Nelja-aastased lapsed said aru, et pildid ekraanil esindavad päris objekte, samal ajal kui kolmeaastased ei suutnud vahet teha ekraanipildil ja päris asjadel ning kinnitasid, et popkorn kukuks sel juhul kausist välja.

3.–4. eluaastal hakkavad lapsed aru saama, et telemaailm ei saa neid otseselt mõjutada ja ekraanil olevad tegelased ei saa astuda ekraanilt nende tuppa.

Ekraan ja väikelapse tähelepanu

Üks enim huvipakkuv, kuid siiani vähe uuritud valdkond väikese lapse ja ekraanimeedia seostes on see, kuidas mõjutab televisioon väikeste laste tähelepanuvõimet. Uurimused selles osas, kas kiire stseenide ja kaadrite vahetus häirib laste võimet keskenduda, on siiani vastuoluliste tulemustega.

Küll aga on piisavalt veenvaid uurimistulemusi, mis näitavad, et varane kokkupuude sisult vägivaldse, mitteharidusliku ja ainult meelelahutusliku televisiooniga on seotud hilisema tähelepanupuudulikkusega. Negatiivseid seoseid näitab selline meedia-sisu ka vaimse arengu ja akadeemilise edasijõudmisega tulevikus. Hariduslik televisioon niisuguseid seoseid ei näita. Seega on väga oluline, milliste saadetega lapsed imiku ja väikelapse-eas ekraani vahendusel silmitsi on.

Täiskasvanutele mõeldud ekraanisisu ei mõju lastele mitte mingil moel aren-davalt.

Sellegipoolest on suurema osa uurimistööde käigus jõutud tõdemuseni, et telemeedia võib mõjutada tähelepanuvõimet eriti juhul, kui tegu on alla kaheaastaste lastega ning televiisor mängib täiskasvanutele suunatud saateid ja filme.

Mida sellest järeldada

On väga vähe tõenäoline, et vahete-vahel koos lapsega harivate beebivideote vaatamine võiks olla talle halb. Inimlapsed on väga vastupidavad, mis tähendab, et negatiivne mõju avaldub pigem siis, kui beebivideote mängi-mapanek muutub peres tavapäraseks lapse hoidmise viisiks. Eriti kurb on see, kui lapsevanem kas teadmatusest või eneseõigustusest arvab, et video arendab mingil moel last ka ilma täis-

kasvanu juuresolekuta.

Kõige kindlam ja uuringutega enim kinnitust saanud tõsiasi on see, et imikud ja väikelapsed õpivad oluliselt paremini teiste inimestega vahetult kontaktis olles ja päris asjadega tegutsedes ning oluliselt vähem (kui üldse) videoid vaadates. Teadlased on veendunud, et selle fundamentaalse fakti muutumist pole põhjust oodata isegi juhul, kui peaks hakatama tootma praegusest kõrgema tasemega beebivideoid. Imiku- ja väikelapseeas nõuab õppimine aega, kogemusi ning tegutsemist päris inimeste, asjade ja sündmustega. Kuna täiskasvanu füüsiline juuresolek on ka ekraani kasutades siiski arengu võtmetegur, on mõistlik veeta ühist aega pigem päris maailma vahetult tundma õppides kui telerit vaadates. Inimfaktor on väikese lapse õpetamise juures hädavajalik. Ilma piisavate elukogemusteta ei aita ka ekraan lapsel õppida ja areneda. ©